

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Małgorzaty Syrek

„Metody aktywizujące na zajęciach języka polskiego jako obcego a kompetencje komunikacyjne uczących się”

napisanej pod kierunkiem dr hab. Beaty Grochali-Woźniak, prof. UŁ

Przedstawiona do recenzji rozprawa podejmuje problematykę wpływu metod aktywizujących na rozwój kompetencji komunikacyjnej uczących się języka polskiego jako obcego. Licząca 205 stron (z Aneksami o objętości 178 stron) praca wpisuje się w nurt współczesnych badań związanych z poszukiwaniem efektywnych i atrakcyjnych metod nauczania w glottodydaktyce polonistycznej. Opracowanie potwierdza i rozszerza dotychczasowe ustalenia badaczy i nauczycieli dzięki wykorzystaniu przez Autorkę własnych badań i analiz, przeprowadzonych na podstawie samodzielnie przygotowanego materiału, zebranego wśród uczestników kursów językowych w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego i w prywatnej szkole językowej Progress w Łodzi.

Pani mgr Małgorzata Syrek jasno sprecyzowała swój cel na stronie 7, pisząc: „Niniejsza rozprawa jest próbą wypełnienia luki badawczej dotyczącej stosowania metod aktywizujących w nauczaniu jpjo, a także próbą otwarcia rozważań nad treningiem strategii komunikacyjnych i jego odpowiednim kształtem w kontekście nauczania jpjo.” Doktorantka czerpie inspirację z nowoczesnych opracowań dotyczących kompetencji językowej, strategii komunikacyjnych i metod aktywizujących w nauczaniu języków obcych, odwołując się także do założeń *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*. Do swoich rozważań włącza narzędzia wspomagające w postaci dydaktyki twórczości i warsztatów z dociekań filozoficznych oraz ćwiczeń z emisji głosu, zauważając, że spełniają one kryteria wymagań działań aktywizujących w glottodydaktyce polonistycznej.

Podstawę analityczną rozprawy stanowią badania ilościowe i jakościowe, mające na celu odkrycie zależności między wykorzystywaniem w nauczaniu strategii komunikacyjnych i działań aktywizujących a wzmacnianiem kompetencji komunikacyjnych obcokrajowców poznających tajniki polszczyzny na poziomach minimum A2, przeprowadzone w formie badań pilotażowych i badań właściwych.

Doktorantka sprawnie posługuje się aparaturą pojęciową uprawianej dyscypliny naukowej oraz poprawnie stosuje wybraną metodologię analiz i interpretacji. Dzięki temu udało się Jej pokazać miejsce metod aktywizujących w glottodydaktyce i odpowiedzieć na postawione w pracy pytania badawcze. Wartość opracowania podnoszą przykładowe ćwiczenia autorskie z wykorzystaniem omawianego podejścia w kształceniu językowym. Własne analizy i propozycje Doktorantki mogą stanowić zarówno inspirację, jak i gotowy materiał dydaktyczny dla nauczycieli JPJO.

Rozprawa składa się ze Spisu treści (s. 3-5), Wstępu z prezentacją stanu badań (s. 6-9), obejmującej 4 rozdziały Części teoretycznej (s. 10-75), Części badawczej (s. 76-176), składającej się z 6 rozdziałów oraz Zakończenia (s. 177-182) i Wykazu skrótów, Wykazu podręczników, Spisu tabel i schematów (s. 183-187); ponadto Autorka zamieściła Bibliografię i Netografię (s. 188 – 205). Do pracy dołączony został liczący 178 stron Aneks.

Część teoretyczną rozprawy rozpoczyna Wstęp, w którym Autorka bardzo krótko wyjaśnia cel swojej pracy, motywację do zrealizowania tak zarysowanego projektu, metodologię oraz treść poszczególnych rozdziałów. Włącza do niego stan badań na temat aktywnego uczenia się, przeprowadzonych zarówno za granicą, jak i w Polsce w obszarze glottodydaktycznym. Wszystkie te informacje nakreślają tło do planowanych przez Doktorantkę badań, wydaje się jednak, że fragment będący omówieniem dotychczasowych osiągnięć w tej dziedzinie można przenieść do Części teoretycznej i nieco go poszerzyć o elementy technik aktywizujących obecnych we wcześniejszych nurtach pedagogicznych, skupiających się na aktywności ucznia.

Liczącą 65 stron Część teoretyczną otwiera omówienie historii, istoty, rodzajów i roli metod aktywizujących w nauczaniu języków obcych. Obok działań stacjonarnych uwzględniono także nauczanie online i zastosowanie narzędzi internetowych w dydaktyce kształcenia językowego. Warto byłoby jednak poszerzyć tę Część o refleksję związaną z porównaniem istoty omawianego podejścia z propozycjami *ESOKJ* dotyczącymi podejścia działaniowego/ zadaniowego czy metody projektów. Doktorantka podsumowuje swoje rozważania w tej partii rozprawy, budując własną definicję metod aktywizujących jako:

„sposób uczenia się, kładący akcent na osobę uczącą się i rozwijanie jej kompetencji na drodze podążania za nią, dostosowywania sił i środków do jej potrzeb i możliwości. Są tu wykorzystywane techniki i działania wywołujące u uczących się aktywność, gdy jeszcze jej nie przejawiają, bądź przekształcające już istniejącą aktywność w aktywność o większym ładunku samodzielności. Uczący się są zaangażowani w proces uczenia prowadzący w efekcie do poszukiwania, odkrywania,

zaangażowania emocjonalnego, samodzielnego przemyślenia problemu i zdobywania nowych doświadczeń, a przez to wiedzy i umiejętności.” (s. 27).

To śmiała i cenna propozycja, świadcząca o rozumieniu i przekonaniu Pani mgr Małgorzaty Syrek o skuteczności i atrakcyjności takiego podejścia w nauczaniu języków obcych.

Kolejnym podrozdziałem Części teoretycznej są rozważania na temat kompetencji komunikacyjnych. Krótko przedstawione zostały ich składowe i parametry, poczynając od teorii Noama Chomsky’ego, przez koncepcję Della Hymesa i model Michaela Canale i Merrill Swain, po współcześnie stosowane podejście komunikacyjne i podejście nastawione na działanie, zalecane przez *ESOKJ*. Omówienie tego pojęcia można by uzupełnić o definicję zaproponowaną przez Sophie Moirand (1982), która, nie negując wiedzy mówiącego, większy nacisk kładzie na jego umiejętności, czyli działanie językowe, oraz model językowej zdolności komunikacyjnej Lyle’a Bachmana i Adriana Palmera (1996), akcentujący rolę kompetencji strategicznej. Doktorantka podsumowuje ten fragment rozprawy, przedstawiając własną kompletną definicję kompetencji komunikacyjnych (s. 33). Dzięki temu jasno dookreśla ramy interpretacyjne swych badań i analiz.

Kolejny podrozdział to obszernie rozważania na temat strategii komunikacyjnych. Na potrzeby swoich badań Doktorantka przyjmuje uproszczoną klasyfikację Anny Żurek i Grażyny Molik-Kubak, koncentrując się na wybranych elementach strategii upraszczania i strategii osiągnięć (s. 48-50). Pani mgr Małgorzata Syrek słusznie postuluje, by nauczyciele wykorzystywali trening strategii w trakcie całego procesu nauczania i uczenia się (s.55). Zgadza się z opinią Anny Żurek, że „świadome stosowanie strategii komunikacyjnych może wspierać nie tylko proces porozumiewania się, lecz również naukę języka docelowego” (s. 56). Ważnym aspektem takiego rozumienia roli strategii jest odwołanie się do autonomii uczącego się i jej roli w efektywnym opanowywaniu języka obcego. Na koniec podrozdziału czytelnik otrzymuje autorską definicję strategii komunikacyjnych. W nawiązaniu do przyjętej przez Doktorantkę koncepcji *ESOKJ*, podkreślającej działaniowy charakter nauczania, nazwy strategii typu *synonim*, *antonim*, *hiperonim* należałoby przeformułować jako *stosowanie/ użycie/ wykorzystanie synonimu, antonimu, hiperonimu*. Warto byłoby też odwołać się tu do klasyfikacji strategii komunikacyjnych Edyty Wojtczak (2023), wymienionej w innych miejscach rozprawy. W sumie podrozdział ten dostarcza jednak wielu interesujących i cennych informacji dla metodyków i nauczycieli języków obcych. Stanowi także istotną część zaplecza teoretycznego dla analiz własnych Doktorantki.

Czwarty podrozdział Części teoretycznej to omówienie narzędzi wspomagających stosowanie metod aktywizujących na różnych etapach nauczania języka obcego. Najpierw Pani mgr Małgorzata Syrek przedstawia swoje inspiracje pochodzące z koncepcji psychodydaktyki twórczości w kształceniu językowym Elżbiety Jastrzębskiej: myślenie dywergencyjne, myślenie pytajne, myślenie asocjacyjne, myślenie analogiczne i metaforyczne, abstrakcje, transformowanie, szczegółowo prezentując techniki optymalizujące kształcenie w zakresie języka obcego. Następnie omawia warsztaty z dociekań filozoficznych Aldony Pobjowskiej z punktu widzenia systemowego modelu twórczej pracy dydaktycznej nauczycieli akademickich Zofii Okraj. Doktorantka zauważa dużą rolę warsztatów w rozwijaniu twórczego myślenia i kompetencji komunikacyjnych. Obie koncepcje spełniają założenia przyjętej przez Autorkę definicji metod aktywizujących i stanowią punkt wyjścia do Jej własnych badań. Na koniec tej partii rozważań otrzymujemy garść uwag dotyczących roli nauczania emisji głosu na zajęciach językowych. To ważny aspekt skutecznej komunikacji, często niedoceniany na zajęciach językowych.

Część teoretyczna napisana jest poprawnie, zwięźle i starannie technicznie. Pani mgr Małgorzata Syrek dysponuje dobrym stylem pisania oraz umiejętnością dokonywania właściwego doboru i syntezy informacji. Podsumowania poszczególnych podrozdziałów przyjętymi przez Doktorantkę definicjami kluczowych dla rozprawy pojęć doprecyzowują przyjętą metodologię, porządkują terminologię i ułatwiają interpretację uzyskanych wyników.

Kolejna partia recenzowanej pracy to Część II analityczna (s. 76-176), będąca najważniejszą częścią rozprawy. Doktorantka wyraźnie określa główne cele swoich dociekań, stawia cztery pytania badawcze, opisuje metodologię i procedurę kilkietapowych badań, najpierw pilotażowych, a następnie właściwych. W kolejnym podrozdziale przedstawia szczegółowo narzędzia badań pilotażowych (ankietę sprawdzającą sposób tłumaczenia słów, kwestionariusz wywiadu z nauczycielem i arkusz obserwacji kompetencji komunikacyjnej) i opisuje ich kolejne części. Na koniec sprawnie przeprowadza analizę ilościową i jakościową uzyskanych wyników oraz wysnuwa dobrze udokumentowane wnioski. Badania pokazują, że obcokrajowcy znają i stosują określone strategie komunikacyjne. Badaczka zauważa, że po uczestnictwie w warsztatach komunikacyjnych zmniejszyła się częstość użycia przez ich uczestników strategii komunikacyjnych, wzrósł natomiast poziom kompetencji komunikacyjnych.

W kolejnym podrozdziale Części analitycznej omówiono badania właściwe (analiza dwóch modułów egzaminu certyfikatowego: *Pisania* i *Mówienia*, arkusza obserwacji

kompetencji komunikacyjnej, zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących, ponownie analiza arkusza kompetencji komunikacyjnej, modułu *Pisanie* i *Mówienie* i kwestionariusza oceny metod aktywizujących). Doktorantka przedstawiła wyniki poszczególnych części badania i wnioski zbieżne z tymi, które otrzymała z badań pilotażowych. Potwierdziła się obserwacja, że po zastosowaniu omawianych metod na zajęciach z cudzoziemcami zmniejsza się częstotliwość wykorzystywania przez nich strategii komunikacyjnych i następuje rozwój kompetencji komunikacyjnych. Wynika to prawdopodobnie z mniejszej liczby niedostatków językowych, które uczący się muszą pokonać w czasie komunikacji w języku polskim. Rodzi się przy tym pytanie o ewolucję kompetencji strategicznej oraz miejsce i typy strategii komunikacyjnych na różnych poziomach biegłości językowej. Obserwacja ta może stanowić inspirację do dalszych badań, na większych grupach cudzoziemców różnych narodowości uczących się języka polskiego jako obcego.

Cennym uzupełnieniem tych rozważań są przykłady ćwiczeń z wykorzystaniem metod aktywizujących, inspirowanych dydaktyką twórczości, warsztatami z dociekań filozoficznych i zagadnieniami emisji głosu. To gotowe materiały dydaktyczne, które mogą być stosowane przez innych nauczycieli języka polskiego jako obcego (i innych języków obcych).

Podsumowując Część badawczą należy zauważyć, że Doktorantka przeprowadziła ambitne i czasochłonne badania, logicznie, konkretnie i jasno je opisała oraz dobrze poradziła sobie z opracowaniem danych i prezentacją wyników. Jej wywód jest uporządkowany, klarowny i szczegółowy. Przedstawione analizy umożliwiają Pani mgr Małgorzacie Syrek wysnucie dobrze udokumentowanych wniosków, co świadczy o Jej umiejętnościach analitycznych i zdolnościach badawczych.

Co Autorka eksponuje w ostatniej części swej rozprawy doktorskiej? W Zakończeniu (s. 177-182) czytelnik otrzymuje odpowiedzi na wcześniej postawione pytania badawcze. Potwierdza się hipoteza Doktorantki o pozytywnym wpływie metod aktywizujących na rozwój kompetencji komunikacyjnych uczących się. Badaczka wyodrębnia komponenty, które uległy wzmocnieniu dzięki stosowaniu takich metod (logiczne, spójne wypowiedanie się, poprawność gramatyczna, dopasowanie wypowiedzi do sytuacji, uwzględnianie polskich norm kulturowych i społecznych oraz otwartość na komunikację). Okazało się, że dzięki temu uczący się rzadziej wykorzystują strategie komunikacyjne, mimo że niektóre z nich (peryfrazą i synonim) są nadal obecne ich wypowiedziach. Wniosek ten stanowi inspirację do badania miejsca strategii komunikacyjnych na wyższych poziomach biegłości językowej. Powszechnie uważa się wszakże, że im wyższa biegłość, tym mówiący ma więcej

potencjalnych możliwości wyrażania myśli i intencji. Używanie synonimów, peryfraz czy porównań może być zatem traktowane jako wysoka sprawność stylistyczna czy elokwencja.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że Doktorantce udało się znaleźć odpowiedzi na wszystkie pytania badawcze i dzięki temu wnieść swój wkład w badania nad rolą metod aktywizujących we współczesnej glottodydaktyce polonistycznej. W pracy tej widać pełnego pasji nauczyciela, który snuje swoje rozważania na podstawie własnych doświadczeń i jest przekonany co do słuszności wybranych metod nauczania.

Spis literatury przedmiotu jest dość obszerny i wyczerpujący (s. 188 - 204); obejmuje wiele cennych pozycji anglojęzycznych. Jest przygotowany starannie i rzetelnie, zasadniczo nie budzi zastrzeżeń zarówno pod względem doboru prac, jak i liczby przywołanych publikacji. Z drobnych uwag należy zauważyć, że brakuje w Bibliografii kilku prac przywołanych w tekście rozprawy, np. Marii Wojtak czy Stanisława Gajdy (por. s. 48). W spisie podręczników także nie wymieniono niektórych wcześniej wymienionych pozycji (np. *Z polskim w świat* autorstwa R. Ciesielska-Musameh i in.).

Cennym uzupełnieniem opracowania Doktorantki jest obszerny Aneks, zawierający 90 załączników (formularz zgłoszeniowy, wywiady z nauczycielami, arkusze obserwacji, kwestionariusze, karty pracy, ćwiczenia, scenariusze lekcji, opracowania wyników częściowych badań, przykładowe skany prac pisemnych, transkrypcja z mówienia, przykładowe ćwiczenia z dydaktyki twórczości i warsztatów dociekań filozoficznych). Jest ważny dla czytelnika ze względu na materiały wyjaśniające lub ilustrujące przeprowadzone badania, ale także jako źródło pomysłów na zajęcia językowe i gotowych materiałów dydaktycznych.

Struktura pracy generalnie nie budzi żadnych zastrzeżeń, drobne uwagi zawarłam przy omawianiu poszczególnych części rozprawy.

Z postulatów i pytań recenzenckich wymienić chcę następujące kwestie:

1. W jakim stopniu, zdaniem Doktorantki, metody aktywizujące są nowością dydaktyczną? Czy były one (lub ich elementy) wcześniej używane pod inną nazwą i jak się zmieniły?
2. Jaka jest opinia Doktorantki na temat miejsca strategii komunikacyjnych na wyższych poziomach biegłości językowej?

Konkludując, recenzowana praca jest oryginalna, poprawnie sprobmatyzowana i dobrze skomponowana. Obszar badań został precyzyjnie określony, a przyjęta metodologia pozwoliła zrealizować postawione przez Autorkę cele rozprawy. Należy docenić współtworzenie przez Doktorantkę wspólnoty dyskursu glottodydaktycznego i dołączenie własnego głosu z punktu widzenia praktykującego dydaktyka. Trzeba podkreślić wysokie walory aplikacyjne przedstawionego do recenzji opracowania.

Podsumowując, uważam, że praca Pani mgr Małgorzaty Syrek jest ważnym przyczynkiem do badań nad metodyką nauczania języka polskiego jako obcego. Pozytywnie oceniam rozprawę Doktorantki.

Praca Pani mgr Małgorzaty Syrek spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w myśl art. 186 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Wnioskuje zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A. Dmian - Dmianowska